

Muş İlinde Bulunan Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Bazı Yapısal Özelliklerinin Crosstab Analiziyle Belirlenmesi

Galip BAKIR¹, Mustafa KİBAR²

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü, Kahramanmaraş, ²Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü, Konya

¹<https://orcid.org/0000-0002-0816-227X>, ²<https://orcid.org/0000-0002-1895-019X>

✉: galipbakir@hotmail.com

ÖZET

Bu araştırmada, süt sığırcılığı işletmelerinin bazı yapısal durumunu değerlendirmek amacıyla Muş İli ve 5 ilçesinde 346 işletme sahibiyle yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Buna göre, işletmecilerin ortalama yaşı 44.21 yıl, hayvancılık yaptığı süre 21.22 yıl, hanedeki birey sayısı 7.16 ve işletmede bulunan hayvan sayısı ortalama 37.54 baş olarak belirlenmiştir. İşletmecilerin eğitim durumu okuryazar olmayan %9.1, ilkokul %51.5, ortaokul %24.6, lise %13.5 ve üniversite %1.5 şeklinde değişmektedir. Muş ilinin süt sığırcılığı için uygun olmadığını bildiren işletmecilerin %58.8'i neden olarak "yem-ot pahalı + mera az" sorununu belirtmişlerdir. İşletmelerde bulunan melez ve kültür ırklarının oranları sırasıyla %38.4 ve %7.5 şeklindedir. Melez ırklar içerisinde Simental (%40.4) ve Simental-Esmer (%30.5) melezleri en fazla bulunmaktadır. İşletmelerde damızlık temini kendi işletmesi (%37.4), pazar (%28.1) ve il dışı (%4.1) ile bunların kombinasyonlarından oluşmaktadır. İl genelinde kültür ırkı oranı %7.5 iken, bu oran Hasköy ilçesinde %41.2 ve Korkut'ta %54.2 olarak bulunmuştur. İşletmedeki sorunlar, yemin pahalı olması, destek priminin az olması, kredi ve veteriner hizmeti şeklindedir. İşletmecilerin beklentileri destek primlerinin artırılması ve damızlık hayvan temininde yardım olarak belirlenmiştir.

Araştırma Makalesi

Makale Tarihi

Geliş Tarihi : 14.01.2019

Kabul Tarihi : 09.03.2019

Anahtar Kelimeler

Sığırcılık işletmeleri

Yapısal durum

Muş

Crosstabb analizi

Determination of Some Structural Characteristics of Dairy Cattle Breeding Enterprises via Crosstab Analysis in Muş Province

ABSTRACT

This research was conducted to determine the structural status of 346 dairy farms located in Muş province and its 5 districts. Accordingly, the average age of the farmers, number of years as a livestock farmer, number of family members and number of animals in the farm were 44.21, 21.22 years, 7.16 and 37.54 heads, respectively. The educational status of the farmers varied from non-literate (9.1%), primary school (51.5%), middle school (24.6%), and high school (13.5%) to university (1.5%). Overall, 23.7% of the farmers reported that Muş was not suitable for dairy cattle due to the problem of "feed-herb expense + limited pasture area" (58.8%). The ratios of crossbred and cultivated breeds in the farms were 38.4% and 7.5%, respectively. Simental (40.4%) and Simental-Brown Swiss (30.5%) crossbred were the most intense crossbred. In these enterprises, the breeding base consisted of its own (37.4%), market (28.1%) and non-province (4.1%) and their combinations. While the rate of culture-breed throughout the province was 7.5%; this rate increased to 41.2% in Hasköy and 54.2% in Korkut districts. Problems encountered in enterprises were mainly due to feed expense, followed by credit and veterinary services, while expectancy was determined mainly as subsidies and breeding animals.

Research Article

Article History

Received : 14.01.2019

Accepted : 09.03.2019

Keywords

Cattle Breeding Enterprises

Structural Condition

Muş

Crosstabb analysis

GİRİŞ

Süt, yeterli ve dengeli beslenme, çocukların büyüüp gelişmesi gibi temel ihtiyaçlar bakımından önemli bir gıda maddesidir. Ayrıca süt ve süt ürünlerinin tüketim seviyesi ülkelerin gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Süt sığırcılığı Türkiye’de önemli bir hayvancılık sektörü olup ülkenin kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Tüm sektörlerde olduğu gibi süt sığırcılığı yapan işletmelerde de minimum masraf ile maksimum verimi alabilmek temel hedeftir. Bu nedenle Türkiye’de bulunan süt işletmelerinin mevcut durumlarının araştırılması; sorunların giderilerek masrafların azaltılması ve bununla birlikte verimin artırılması açısından önemlidir (Boz, 2013).

Muş ilinde tarımsal faaliyetlere mevsim sınırlayıcı etken olurken, temel ekonomik sektörler içerisinde hayvancılık önemli bir yer tutmaktadır. Çayır ve meraların fazla olması sığırcılık için önemli bir alan açmaktadır. Muş il genelinde 126.540 baş melez, 104.698 baş yerli, 68.280 baş kültür ve 6.990 baş manda bulunmaktadır. Büyükbaş hayvan dağılımı içerisinde kültür ırklarının oranı Muş ili ve Türkiye’de sırasıyla %22.28 ve %48.46 şeklindedir. Buna göre, Muş genelinde kültür ırklarının hala yeteri kadar yaygınlaşmadığı anlaşılmaktadır. İnek başına yıllık ortalama süt verimi kültür ırklarında 3.5 ton, melez ırklarda 2.7 ton, yerli ırklarda 1.4 ton olup ortalama 2.33 ton olarak belirlenmiştir (Anonim, 2018).

İşletmelerin ve işletmecilerin sorunları, beklentileri, hayvan mevcudu ve ırkı, eğitim seviyesi, yaş, kayıt tutma, hayvancılık yaptığı süre vb. mevcut durumlarının belirlenmesi devletimiz tarafından yapılacak olan politika ve stratejilerin daha isabetli olması bakımından önem arz etmektedir. Bu amaçla ülkemizin farklı bölgelerinde bu duruma katkıda bulunmak amacıyla birçok araştırmaların yapıldığı görülmektedir (Bakır, 2002; Kaygısız ve ark. 2008; Kaygısız ve Tümer 2009; Akkuş, 2009; Öztürk, 2009; Kaygısız ve ark., 2010; Tugay ve Bakır, 2010; Şeker ve ark., 2012; Tilki ve ark., 2013; Koçyiğit ve ark., 2015).

Şeker ve ark. (2012)’ı Muş ilinde 125 işletmede yapmış olduğu çalışmada sığır yetiştiriciliği yapan işletmelerin yapısal durumunu, işletme sahiplerinin özelliklerini ve sorunlarını değerlendirmişlerdir. Mevcut çalışma bu bakımdan değerlendirildiği zaman, Muş ilinde bulunan sığırcılık işletmelerinde 5 yıllık süreçte ne gibi değişikliklerin yaşandığının izlenmesi bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

Bölgede işletmelerin yapısal özellikleri ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada incelenen özellikler ile ilgili olan araştırma sonuçları tarihsel sırasıyla verilmiştir. Erzurum ilinde Çoban ve ark. (2013) tarafından yapılan bir çalışmada, yetiştiricilerin %83.9’unun buzağılama mevsiminin kış ve ilkbahar aylarında olmasını istedikleri

bildirilmektedir.

Özyürek ve ark. (2014) Erzincan ili Çayırılı ilçesinde yaptıkları çalışmada, işletmecilerin %64’ünün sağdıkları sütü kendilerinin değerlendirdiğini, işletmecilerin sadece %10’unun sütü satmakta olduğunu, geri kalan işletmecilerin ise sütü sadece buzağıya verdiğini bildirmektedir. İşletmecilerin %75.8’i günde iki defa sağım yaparken geri kalan işletmeciler günde bir kez sağım yapmaktadır. İşletmecilerin %81’i elle sağım yaparken diğer işletmeciler seyyar sağım makinesi kullanmaktadır. İşletmecilerin %93.3’ü sağım öncesi meme temizliği yapmakta geri kalanı ise sağım öncesi herhangi bir meme temizlik yapmadığını bildirmektedir.

Demir ve ark. (2014) Kars ilinde 162 işletmede yaptıkları bir çalışmada sütün pazarlanma yeri olarak; işletmelerin %56.8’inin mandıralara sattığını, %21.0’sinin ürettiği sütü kendinin pazarladığını, %14.2’sinin ise fabrikalara verdiğini belirlemişlerdir

Aksoy ve ark. (2014) Erzurum ilinde yaptıkları çalışmada, yerli sığır oranının önemli ölçüde azaldığını ve üreticilerin %88.7’lik kısmının sağımı elle yaptığını belirtmiştir. Birliğe üye olmayanlar içerisinde ise sağımı elle yapanların oranı %50.0 düzeyindedir

Koçyiğit ve ark. (2016) Erzurum ili Hınıs ilçesinde yaptıkları çalışmada, işletmelerin %85.0’inde sağım öncesi meme temizliğinin yapıldığı ve %89.2’sinde elle sağımın tercih edildiği belirlenmiştir. Sığır yetiştiricilerinin %73.0’ü sağımdan sonra sütü alüminyumdan yapılmış kaplarda bekletmektedirler. Yetiştiricilerin %68.0’i ineklerinin sonbaharda doğurmasını istediklerini, %61.0’i hayvan başına süt veriminin yaz mevsiminde daha çok olduğunu bildirmektedir.

Bakan ve Aydın (2016), Ağrı ilinde yaptıkları bir çalışmada, işletmelerde bölgenin hâkim kültür ırkının Esmer ırkı (%67.28) olduğunu ve bunu yerli ırklar (%11.57), %8.75 Simental ırkı ve melez ırk (%5.84) sığırların takip ettiğini bildirmektedir. İşletmecilerin üretilen sütün %15.1’ini süt toplayıcılarına, %2.8’ini mandraya, %82.1’ini diğer şekillerde (ev ihtiyacı, isteyene satış vs) değerlendirmekte olduğunu bildirmişlerdir.

Koçyiğit ve ark. (2017) Erzurum ili Narman ilçesinde yaptıkları çalışmada, işletmecilerin %24.5’inin ineklerini 10 ay sağdıklarını ve sağım esnasında işletmecilerin %75.5’inin kesif yem verdiğini tespit etmiştir. Sağım öncesi meme temizliği yapmayan işletmelerin %54.4 olduğu ve %78.8’inde elle sağım yapıldığı belirlenmiştir. Sığır yetiştiricilerinin %68.6’sı sağımdan sonra sütü alüminyum kaplarda ahır dışında bekletirken, %30.9’unun ahır ortamında beklettiği ve %0.5’inin ise soğutma tankında depoladığı bildirilmektedir. Yetiştiricilerin %52.2’si hayvan başına süt veriminin yaz mevsiminde daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Araştırmacılar

Narman ilçesindeki sığırcılık işletmelerinin sağım öncesi meme temizliği uygulama oranındaki düşüklüğe dikkat çekerek, bu uygulamanın en kısa sürede yükseltilmesi konusunda yetiştiricilerin alışkanlıklarını değiştirmesi ve bu amaçla eğitim çalışmalarında sağım öncesi meme temizliği ve hijyeni konusuna daha fazla önem verilmesi gerektiğini bildirmektedir.

Bu çalışma ile işletmecilerin yaşı, hayvancılık yaptığı süre, eğitim, hanedeki birey sayısı gibi demografik özelliklerin belirlenmesi yanında, işletme özelliği, damızlık temin şekli, ilin sığırcılık için uygunluğu, işletmelerde bulunan ırklar, kayıt tutma, sorunlar, beklentiler gibi bir kısım yapısal özellikler incelenmiştir. Şeker ve ark. (2012) tarafından sadece Muş il merkezindeki işletmeleri kapsayan çalışmada, incelenen özelliklere ait frekans değerleri verilirken, bu çalışma dahil merkezi yanında ilçeleri de çalışmaya dahil edilmiş ve incelenen özellikler il genelinin yanında mevkiye (ilçe) göre de sınıflandırılarak daha detaylı olarak araştırılmıştır.

MATERYAL-METOT

Araştırma materyalini, Muş ili merkez ve ilçelerinde (Malazgirt, Bulanık, Hasköy, Korkut ve Varto) bulunan büyükbaş hayvancılık işletmelerinde yüz yüze yapılan anket verileri oluşturmuştur. Araştırmada, büyükbaş hayvan varlığı bakımından ilçeleri temsil eden köyler, bölgede görev yapan veteriner hekimlerin görüşü alınarak belirlenmiştir. Muş yöresine kayıtlı büyükbaş hayvancılık işletmelerinden 2017 yılında anket yolu ile veriler toplanmıştır. Muş İl Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarından alınan toplam işletme sayısı dikkate alınarak, 346 (%3.3) işletme şansa bağlı olarak belirlenmiştir. İşletme sayısının belirlenmesinde örnek hacminin en az %3'ünün (Yamane, 2006) veya belirttiği örnek hacminin %10'unun (Cochran, 1977) alınmasının yeterli olacağı ilkesi dikkate alınmıştır. Verilerin analizlerinde SPSS 21.0 paket programı kullanılarak, çapraz çizelgeler (crosstabs) oluşturulmuş, faktörlerin etkilerini belirlemek için ki-kare önemlilik testi (Düzgüneş ve ark., 1983) yapılmış ve bazı özelliklere ait ortalama frekans değerleri verilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

İşletmecilerin yaş, hayvancılık yaptığı süre, hane halkı sayısı ve eğitim durumu gibi demografik durumları incelenmiştir. Frekans değerlerine göre, işletmecilerin yaşı 18-75 yılları arasında geniş bir dağılım gösterirken, ortalama 44.21 yıl; hayvancılık yaptıkları süre ise 1-60 yıl aralığında değişim gösterirken, ortalama 21.22 yıl olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde hane halkı sayısı ortalama 7.16 iken, 1-24 arasında değişim göstermektedir. İşletmecilerin eğitim seviyesi ilkököl (%51.5), ortaokul (%24.6), lise

(%13.5) ve üniversite (%1.5) ve okuryazar olmayan (%9.1) şeklinde tespit edilmiştir.

İşletmelerde sığırcılık yapma sürelerinin 1-60 yıl arasında değişmesi ve ortalama 21.22 yıl olması ile işletmecilerin %72.5'nin 10 yılın üzerinde deneyime sahip olması; işletmecilerin hayvancılığı sürdürülebilir kıldıklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Sığırcılık ile uğraşma süreleri diğer araştırmalarda, Ağrı ilinde 24.3 yıl (Bakan ve Aydın, 2016), Erzincan'da 22.2 yıl (Özyürek ve ark., 2014), Iğdır'da 25.74 yıl (Şahin ve Gürsoy, 2016) olarak bildirilmektedir. Ayrıca, Türkiye'de sığırcılıkta en fazla deneyim süresine sahip işletmecilerin bulunduğu ilin Kars ili (31.1 ve 30.2 yıl) olduğu bildirilmektedir (Erdoğan ve ark., 2004; Tilki ve ark., 2013).

İşletme başına düşen hayvan sayısı ortalama 37.54 baş, minimum 2 ve maksimum 303 baş olarak tespit edilmiştir. Hayvan mevcudunu bildiren toplam 340 işletmenin %50'sinin 20 baş ve daha az, %89.4'ünün 100 baş ve altında hayvana sahip olduğu; 100 baştan fazla hayvana sahip işletmelerin oranının ise sadece %10.6 olduğu tespit edilmiştir.

Bakan ve Aydın (2016) tarafından yapılan araştırmada, Ağrı ilindeki işletmelerde sığır sayısı ortalama 19.9±2.5 baş olarak bulunmuştur. Sıralama yapıldığında işletmelerin %32.0'si 11-15 baş, %25.5'i ise 21 baş ve üzeri, %20.8'i 6-10 baş ve %17.9'u 16-20 baş sığıra sahip oldukları bildirilmiştir. İşletme başına düşen sığır sayısı Kars'ta 23.4 baş (Erdoğan ve ark., 2004), Erzurum'da 18 baş (Çoban ve ark., 2013) ve Sivas ilinde 23.8 baş (Hozman ve Akçay, 2016) olarak bildirilmektedir.

İlde bulunan hayvancılık işletmelerinin yapısını ayrıntılı incelemek için mevki bazlı çapraz çizelgeler oluşturulmuştur. Buna göre, 30 ve altı yaş grubunu oluşturan genç işletmeciler %14.2 ile en düşük orana sahipken, 40 ve üzeri yaşa sahip olan işletmecilerin oranının %59.4 olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 1). İlçe bazında ise, en genç yetiştiricilerin %33.3 oranıyla Korkut ilçesinde, en yaşlı grubu oluşturan yetiştiricilerin ise il merkezinde bulunduğu belirlenmiştir. 30 ve altı yaş grubunu oluşturan yetiştiricilerin %74.5'inin 10 yıldan daha az hayvancılık yaptığı yani bu işletmecilerin hayvancılığa yeni başlamış oldukları tespit edilmiştir.

Yetiştiricilerin hayvancılık yaptığı süre, ilçeler arasında çok fazla değişkenlik göstermiştir. Buna göre, Malazgirt ve Hasköy ilçesinde bulunan yetiştiricilerin hayvancılık yaptıkları süre sırasıyla (%45.9) 10≤ yıl ve (%42.1) 21-30 yıl olarak belirlenmiştir (Çizelge 1). Bakan ve Aydın (2016) Ağrı ilinde yapmış olduğu çalışmada işletmecilerin süt sığırcılığı ile uğraşma sürelerinin 11-20 yıl arasında yoğunlaştığını ve ortalama 24.3 yıl olduğunu bildirmiştir. Özyürek ve ark. (2014) Erzincan'da işletmecilerin sığırcılık ile uğraşma sürelerini 22.2 yıl,

Şahin ve Gürsoy (2016) Iğdır'da 25.74 yıl olarak belirtmiştir. Şeker ve ark. (2012) Muş ilinde yapmış olduğu çalışmada işletmecilerin sığırcılıkla uğraşma sürelerinin çoğunlukla 21 yıl ve üzeri süreden oluştuğunu tespit etmişlerdir.

İşletmelerde bulunan hane halkı sayısı ilçeler arasında önemli değişkenliğe sahip olup, 9 ve üzeri bireye sahip işletmelerin %61.9'u Hasköy ilçesinde bulunurken, 4 \geq bireye sahip işletmelerin %37.5'i

Korkut ilçesinde bulunmaktadır (Çizelge 2). İşletmecilerin yaş ve eğitim durumları mevki bazında incelendiğinde, genç işletmecilerin en az olduğu ilçeler Merkez ve Varto iken, en yaşlı işletmecilerin olduğu ilçeler ise Merkez ve Bulanık olmuştur. Okuryazar olmayan işletmecilerin en yoğun olduğu ilçe Merkez olup, Varto ilçesindeki işletmecilerin %60.7'sinin eğitim durumunun ilkokul olması dikkat çekmiştir (Çizelge 2).

Çizelge 1. İşletmecilerin yaş ve hayvancılık yaptığı sürenin mevkiye göre dağılımı

Mevki		Yaş*				Toplam	Hayvancılık yaptığı süre**				Toplam
		30 \geq	31-40	41-50	51+		10 \geq	11-20	21-30	31+	
Merkez	Adet	4	11	20	19	54	5	18	19	12	54
	%	7.4	20.4	37	35.2	100	9.3	33.3	35.2	22.2	100
Malazgirt	Adet	18	27	23	14	82	34	27	8	5	74
	%	22	32.9	28	17.1	100	45.9	36.5	10.8	6.8	100
Bulanık	Adet	11	26	36	36	109	19	27	33	29	108
	%	10.1	23.9	33	33	100	17.6	25	30.6	26.9	100
Hasköy	Adet	3	7	7	4	21	4	2	8	5	19
	%	14.3	33.3	33.3	19	100	21.1	10.5	42.1	26.3	100
Korkut	Adet	8	7	3	6	24	12	6	3	3	24
	%	33.3	29.2	12.5	25	100	50	25	12.5	12.5	100
Varto	Adet	5	13	19	18	55	18	19	16	3	56
	%	9.1	23.6	34.5	32.7	100	32.1	33.9	28.6	5.4	100
Toplam	Adet	49	91	108	97	345	92	99	87	57	335
	%	14.2	26.4	31.3	28.1	100	27.5	29.6	26	17	100

*p<0.05 **p<0.01

Çizelge 2. İşletmelerdeki hane halkı sayısı ve eğitim durumunun mevkiye göre dağılımı

Mevki		Hane halkı sayısı**				Toplam	Eğitim durumu**					Toplam
		4 \geq	5-6	7-8	9+		Okuryazar değil	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	
Merkez	Adet	11	15	14	14	54	8	28	14	4	0	54
	%	20.4	27.8	25.9	25.9	100	14.8	51.9	25.9	7.4	0	100
Malazgirt	Adet	10	34	27	10	81	4	34	21	23	0	82
	%	12.3	42	33.3	12.3	100	4.9	41.5	25.6	28	0	100
Bulanık	Adet	22	29	25	33	109	11	60	22	9	3	105
	%	20.2	26.6	22.9	30.3	100	10.5	57.1	21	8.6	2.9	100
Hasköy	Adet	0	2	6	13	21	1	11	6	2	1	21
	%	0	9.5	28.6	61.9	100	4.8	52.4	28.6	9.5	4.8	100
Korkut	Adet	9	7	6	2	24	1	9	11	3	0	24
	%	37.5	29.2	25	8.3	100	4.2	37.5	45.8	12.5	0	100
Varto	Adet	7	16	23	9	55	6	34	10	5	1	56
	%	12.7	29.1	41.8	16.4	100	10.7	60.7	17.9	8.9	1.8	100
Toplam	Adet	59	103	101	81	344	31	176	84	46	5	342
	%	17.2	29.9	29.4	23.5	100	9.1	51.5	24.6	13.5	1.5	100

**p<0.01

Ağrı ilinde yapılan çalışmada işletmecilerin eğitim durumunun çoğunlukla ilköğretim mezunu ve okuryazar olduğu bildirilmiştir (Bakan ve Aydın, 2016). Köseman ve Şeker (2016) Malatya ilinde yapmış olduğu çalışmada, işletmecilerin %33.7'sinin üniversite mezunu olduğunu bildirmiştir. Şeker ve ark. (2012) Muş ilinde yapmış olduğu çalışmada işletme sahiplerinin eğitim durumunu ilkokul mezunu (%38.4) olarak belirlemiştir.

İşletmelerin hayvan sayısına bakıldığında, genel olarak işletmelerin %50'si 21 \geq baştan az ve %10.6'sı 101 \leq baş hayvan varlığına sahiptir. Ayrıca, Merkezde bulunan işletmelerin çoğunluğu (%75.9) 21 \geq baştan az hayvan varlığına sahipken, 101 \leq baştan fazla hayvan varlığına sahip işletmelerin oranı ise diğer ilçelere göre en düşük (%3.7) oranda bulunmaktadır. Büyük işletmelerin (101 \leq baş) en yoğun olduğu ilçeler Bulanık, Malazgirt ve Korkut iken, büyük işletme

olmayan ilçe ise Hasköy olarak tespit edilmiştir (Çizelge 3).

Ağrı ilinde yapılan çalışmada işletmelerin %32'sinin 11-15 baş hayvana sahip olduğu ve ortalama işletme başına düşen hayvan sayısının 19.9 baş olduğu belirlenmiştir (Bakan ve Aydın, 2016). Erdoğan ve ark. (2004), Çoban ve ark. (2013) ve Hozman ve Akçay (2016) sırasıyla Kars, Erzurum ve Sivas illerinde yapmış oldukları çalışmalarında işletme başına düşen hayvan sayılarını 23.4 baş, 18 baş ve 23.8 baş olarak tespit etmiştir. Tugay ve Bakır (2008) Giresun ilinde yapmış olduğu çalışmada işletme başına ortalama 7.98 adet hayvanın düştüğünü belirtmiştir. Soysal ve Özder (2004), Türkiye'de işletme başına 3.9 adet hayvanın düştüğünü ve bu oranın hayvancılığı gelişmiş

ülkelerin gerisinde olduğunu bildirmiştir. Ildız (1999) Tokat ilinde yapmış olduğu çalışmasında işletmelerin çoğunluğunun 6-10 baş arası hayvana sahip olduğunu bildirmiştir.

İşletmelerin damızlık temin şekli en fazla kendi işletmesi (%37.4) iken, bunu %28.1 oranıyla pazar izlemektedir (Çizelge 3). İlçe bazında bakıldığında, Merkez (%61.1) ve Hasköy'de (%57.1) bulunan işletmeciler damızlık ihtiyacını sırasıyla %61.1 ve %57.1 oranlarıyla kendi işletmesinden temin ederken, Korkut ilçesinde bu oran %12.5 olarak bulunmuştur. Korkut ilçesinde damızlık temini hem işletmeden hem de pazardan (%37.5) sağlanmaktadır. Bulanık'ta bulunan işletmelerin damızlık ihtiyacını daha çok (%40.2) pazardan temin ettiği tespit edilmiştir.

Çizelge 3. Hayvan sayısı ve damızlık temin şeklinin mevkiye göre dağılımı

Mevki		Hayvan sayısı**				Toplam	Damızlık temin şekli**						Toplam
		21	22-50	51-100	101+		işletme	Pazar	il dışı	işletme-pazar	Pazar-il dışı	işlet-pazar-il dışı	
Merkez	Adet	41	10	1	2	54	33	16	3	0	1	1	54
	%	75.9	18.5	1.9	3.7	100	61.1	29.6	5.6	0	1.9	1.9	100
Malazgirt	Adet	41	24	5	10	80	40	20	3	3	1	14	81
	%	51.2	30	6.2	12.5	100	49.4	24.7	3.7	3.7	1.2	17.3	100
Bulanık	Adet	35	44	14	15	108	16	43	3	15	13	17	107
	%	32.4	40.7	13	13.9	100	15.0	40.2	2.8	14	12.1	15.9	100
Hasköy	Adet	11	5	2	0	18	12	6	1	0	2	0	21
	%	61.1	27.8	11.1	0	100	57.1	28.6	4.8	0	9.5	0	100
Korkut	Adet	14	6	1	3	24	3	4	0	9	2	6	24
	%	58.3	25	4.2	12.5	100	12.5	16.7	0	37.5	8.3	25	100
Varto	Adet	28	17	5	6	56	24	7	4	10	3	7	55
	%	50	30.4	8.9	10.7	100	43.6	12.7	7.3	18.2	5.5	12.7	100
	Adet	170	106	28	36	340	128	96	14	37	22	45	342
Toplam	%	50	31.2	8.2	10.6	100	37.4	28.1	4.1	10.8	6.4	13.2	100

**p<0.01

İşletmelerin geneli Türkvet sistemine kayıtlı olup, ilçe bazında ise en fazla kayıtlı işletmeler Merkez ilçede bulunurken, en az kayıtlı işletmeler ise Malazgirt ilçesinde bulunmaktadır (Çizelge 4). İşletmelerin % 56.8'inde kayıt tutulmaktadır. İlçeler arasında en fazla kayıt tutulan işletmelerin Korkut ilçesinde olmasının bu ilçedeki işletmelerin tamamının süt tipinde olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Çizelge 4). Erzurum İli Narman İlçesi'nde yapılan bir araştırmada sığırcılık işletmelerinin %13.5'inde hayvanlara ait bireysel kayıtların tutulduğu saptanmıştır. Yetiştiricilerin eğitim durumu ve deneyim sürelerinin kayıt tutma alışkanlığını etkilemediği tespit edilmiş ve yetiştiricilerin genelde kayıt tutma eğiliminde olmadığı bildirilmiştir (Diler ve ark., 2017).

Yapılan diğer çalışmalarda ise kayıt tutma oranlarını Ildız (1999) %24.4; Kaygısız ve ark. (2008) %37; Önal ve Özder (2008) %98.2; Çoban ve ark. (2013) %13.3;

Özyürek ve ark. (2014) %48; Koçyiğit ve ark. (2015) %26; Bakan ve Aydın (2016) %81.1 ve Savaş ve Yenice (2016) %8.1 olarak bildirmişlerdir.

İşletmelerde düzenli bir şekilde kayıt tutmak sadece yetiştiriciye değil, oluşturacağı katma değer ile ülke ekonomisine de katkı sağlayacaktır. Özellikle süt sığırcılığı işletmelerinde pedigr, döl verimi, süt verimi, somatik hücre sayısı, vücut kondüsyon skoru ve işletme muhasebesi gibi kayıtların tutulması verimliliğin, karlılığın ve işletmenin geleceği konusunda doğru ve isabetli karar verme açısından çok önemlidir. Bu konuda yetiştiricilerin daha titiz davranması gerekmektedir (Diler ve ark., 2017).

Genel olarak işletmelerin %51.4'ü kombine ve %48.6'sı süt tipindedir. Mevki bazında bakıldığında, Bulanık ilçesindeki işletmelerin %89.9'u ve Malazgirt'teki işletmelerin ise %65.9'u kombine tipindedir (Çizelge 4). Süt tipi işletmelerin dağılımına bakıldığında, Korkut ilçesindeki işletmelerin tamamının,

Varto'dakilerin %92.9'unun ve Merkez'dekilerin %72.2'sinin süt tipinde olduğu tespit edilmiştir.

Böylece ilçelerin işletme bazında bir karakter oluşturduğu tespit edilmiştir.

Köseman ve Şeker (2016), Malatya ilinde yaptığı çalışmasında işletmelerin %35.2'sinin kombine üretim yaptığını, sadece süt üretimi yapan işletmelerin oranının %5.6 olduğunu bildirmiştir.

Çizelge 4. Türkvete kayıt, işletme özelliği ve kayıt tutma durumunun mevkiye göre dağılımı

Mevki	Türkvete kayıt			Kayıt tutma**			İşletme özelliği**			
	Adet	Evet	Hayır	Toplam	Evet	Hayır	Toplam	Süt	Kombine	Toplam
Merkez	Adet	51	3	54	20	34	54	39	15	54
	%	94.4	5.6	100	37	63	100	72.2	27.8	100
Malazgirt	Adet	71	11	82	41	41	82	28	54	82
	%	86.6	13.4	100	50	50	100	34.1	65.9	100
Bulanık	Adet	100	9	109	63	42	105	11	98	109
	%	91.7	8.3	100	60	40	100	10.1	89.9	100
Hasköy	Adet	19	2	21	16	5	21	14	7	21
	%	90.5	9.5	100	76.2	23.8	100	66.7	33.3	100
Korkut	Adet	22	2	24	23	1	24	24	0	24
	%	91.7	8.3	100	95.8	4.2	100	100	0	100
Varto	Adet	49	7	56	30	24	54	52	4	56
	%	87.5	12.5	100	55.6	44.4	100	92.9	7.1	100
Toplam	Adet	312	34	346	193	147	340	168	178	346
	%	90.2	9.8	100	56.8	43.2	100	48.6	51.4	100

**p<0.01

İşletmecilerin %76.3'ü Muş ilinin süt sığırcılığına uygun olduğunu onaylamaktadır. İlçelerde ise Merkez, Korkut, Varto ilçelerindeki işletmelerin tamamına yakını ve Hasköy'deki işletmelerin tamamı ilin süt sığırcılığına uygun olduğunu belirtmişlerdir. İlin süt sığırcılığına uygun olmadığını belirten işletmecilerin en yüksek oranı Malazgirt (%42.7) ve Bulanık ilçelerinde (%34) bulunmuştur (Çizelge 5). Genel olarak, Muş ilinin süt sığırcılığı için uygun olmadığını belirten işletmecilerin %58.8'i neden olarak "yem-ot pahalı/mera az" şeklinde belirtirken, bunu %22.5 ile iklim uygun değil ve %12.5 ile "işçi pahalı/ hayvan

ucuz" seçenekleri izlemiştir. Varto'daki işletmelerin ilin süt sığırcılığı için uygun olmadığına neden olarak %50'sinin pazarlama ve %50'sinin "yem-ot pahalı/mera az" demeleri dikkat çekici bulunmuştur. Bulanık ilçesindeki işletmelerde ilin süt sığırcılığına uygun olmadığını belirlemede yem ve otun pahalı olması ile meraların az olması önemli (%74.3) bir etken olarak tespit edilmiştir. Irkı neden olarak belirten tek ilçe Bulanık olmuştur. Bu durumun, Bulanık'taki işletmelerde kültür ırkının az bulunması, yoğunluğun ise yerli ve melez ırktan oluşmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çizelge 5. Muş ilinin süt sığırcılığı için uygunluğunun mevkiye göre dağılımı

Mevki	Süt sığırcılığına uygunluk**			Hayır ise nedeni**						
	Adet	Evet	Hayır	Toplam	Pazarlama	Yem-ot pahalı/mera az	İşçi pahalı/hayvan ucuz	İklim	İrk kötü	Toplam
Merkez	Adet	46	6	52	0	3	0	3	0	6
	%	88.5	11.5	100.0	0.0	50.0	0.0	50.0	0.0	100.0
Malazgirt	Adet	47	35	82	0	26	1	8	0	35
	%	57.3	42.7	100.0	0.0	74.3	2.9	22.9	0.0	100.0
Bulanık	Adet	70	36	106	4	17	9	6	8	36
	%	66.0	34.0	100.0	11.1	47.2	25.0	16.7	22.2	100.0
Hasköy	Adet	19	0	19	-	-	-	-	-	-
	%	100.0	0.0	100.0	-	-	-	-	-	-
Korkut	Adet	23	1	24	0	0	0	1	0	1
	%	95.8	4.2	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	100.0
Varto	Adet	52	2	54	1	1	0	0	0	2
	%	96.3	3.7	100.0	50.0	50.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Toplam	Adet	257	80	337	5	47	10	18	8	80
	%	76.3	23.7	100.0	6.2	58.8	12.5	22.5	10.0	100.0

**p<0.01

Diğer ilçelerdeki işletmecilerin yetiştirdikleri sığır ırklarından genel olarak memnun oldukları düşünülmektedir.

İşletmelerde en fazla %38.4 oranıyla melez genotip yer alırken, bunu %24 oranıyla “yerli+melez” ırklar izlemektedir. Melez genotipin yoğun olarak yetiştirildiği işletmeler ise Merkez (%54) ve Varto (%69.6) ilçelerinde yer almaktadır. Sadece kültür ırkı bulunan işletmelerin oranı %7.5 olup, en fazla kültür ırkı bulunduran işletmeler Korkut ve Hasköy ilçelerinde yer almaktadır (Çizelge 6). İşletmelerde yetiştirilen melez genotipler içerisinde en fazla Simental melezinin olduğu ve bunu Esmer melezlerinin izlediği tespit edilmiştir. Buna göre, işletmelerde melez genotipler tercih edilirken, melezler içerisinde de Simental ve Esmer ırkı melezler daha çok tercih edilmektedir. Simental melezi oranı Korkut ilçesinde %90 ve Varto’da %67.3 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 7). Bakan ve Aydın (2016) Ağrı

ilinde yaptığı çalışmasında, işletmelerde daha çok kültür ırkının bulunduğunu ve yerli ırkların oranının %11.6 olduğunu tespit etmiştir. Aynı araştırmacı o bölgede kültür ırkları içerisinde Esmer (%67.28) ırkını daha yaygın olduğunu bildirmiştir. Tugay ve Bakır (2008) Giresun ilindeki işletmelerde %71.1 oranında melez, %23.6 oranında yerli ve %5.3 oranında kültür ırkının bulunduğunu tespit etmiştir.

İşletmelerde görülen sorunlar, yemin pahalı olması, destek priminin az olması, pazarlama imkânlarının yetersiz olması, eğitim durumunun yetersiz olması, veteriner hizmetlerinin yetersiz olması, kaba yem üretiminin (temininin) yetersiz olması, kredilerin yetersiz olması şeklinde sıralanmaktadır.

İşletmelerde görülen sorunlar frekans değerlerine göre en çok karşılaşılan iki sorun; yemin pahalı olması (%81.2) ve hayvancılığa uygulanan desteğin az olması (%52) şeklinde bulunmuştur.

Çizelge 6. İşletmelerde bulunan mevcut ırkın mevkiye göre dağılımı

Mevki		Mevcut ırk**					Toplam	
		Yerli	Kültür	Melez	Yerli+melez	Kültür+melez		Yerli+kültür+melez
Merkez	Adet	2	2	27	9	8	2	50
	%	4.0	4.0	54.0	18.0	16.0	4.0	100.0
Malazgirt	Adet	12	0	33	9	0	26	80
	%	15.0	0.0	41.3	11.3	0.0	32.5	100.0
Bulanık	Adet	9	1	17	55	5	19	106
	%	8.5	0.9	16.0	51.9	4.7	17.9	100.0
Hasköy	Adet	1	7	7	0	0	2	17
	%	5.9	41.2	41.2	0.0	0.0	11.8	100.0
Korkut	Adet	0	13	5	0	5	1	24
	%	0.0	54.2	20.8	0.0	20.8	4.2	100.0
Varto	Adet	5	2	39	7	3	0	56
	%	8.9	3.6	69.6	12.5	5.4	0.0	100.0
Toplam	Adet	29	25	128	80	21	50	333
	%	8.7	7.5	38.4	24.0	6.3	15.0	100.0

**p<0.01

Çizelge 7. İşletmelerde bulunan melez genotiplerin mevkiye göre dağılımı

Mevki		Melez ırk**					Toplam
		Esmer melezi	Simental melezi	Simental-Esmer melezi	Alaca melezi	Karışık melezi	
Merkez	Adet	10	19	14	0	2	45
	%	22.2	42.2	31.1	0.0	4.4	100.0
Malazgirt	Adet	14	17	20	0	16	67
	%	20.9	25.4	29.9	0.0	23.9	100.0
Bulanık	Adet	19	30	40	1	6	96
	%	19.8	31.3	41.7	1.0	6.3	100.0
Hasköy	Adet	2	3	1	1	1	8
	%	25.0	37.5	12.5	12.5	12.5	100.0
Korkut	Adet	1	9	0	0	0	10
	%	10.0	90.0	0.0	0.0	0.0	100.0
Varto	Adet	6	33	9	1	0	49
	%	12.2	67.3	18.4	2.0	0.0	100.0
Toplam	Adet	52	111	84	3	25	275
	%	18.9	40.4	30.5	1.1	9.1	100.0

**p<0.01

Ayrıca, işletmelerde karşılaşılan sorunlar; yemin pahalı olması ile bu faktörün pazar, destek primi ve kredinin yetersizliği faktörleri ile çeşitli kombinasyonlarından oluşmaktadır (Çizelge 8). İşletmelerde en çok karşılaşılan sorunlar kombinasyonunun ilkini, yemin pahalı olması temelinde diğer sorunların tekli olarak eklenmeleriyle oluşan “yem pahalı+/destek az/pazar/kredi/ eğitim/ veteriner hizmeti/ kaba yem” (%20.2) faktörü oluşturmakta iken, bunu “yem pahalı+destek az+pazar” temelinde “yem pahalı+ destek az+pazar+/kredi/ eğitim/veteriner hizmeti/kaba yem” (%12.8) faktörü izlemiştir. Mevki bazında sorunlara bakıldığında, ilçelerde ilk sırada yer alan sorunlar, Malazgirt'te yemin pahalı olması (%33,3), Hasköy'de pazarlama (%26.3), Korkut'ta “yem pahalı+/destek az/pazar/kredi/eğitim/ veteriner hizmeti/kaba yem”, Varto'da “yem pahalı+destek az” kombinasyonları yer almaktadır. Eğitim (bilgi) eksikliği sorunu bazı kombinasyonlarda yer almakla birlikte, tek başına eğitimi sorun olarak belirten işletmelere ait oran sadece %1.5 olarak bulunmuştur. İşletmecilerin eğitim sorununun ve bu konuda beklentilerinin az olmasının sebebinin diğer temel sorunların eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yani işletme sahipleri bütün sorunların sebebinin yem fiyatlarının yüksek olması, veterinerlik hizmetlerinin pahalı olması ve pazarlama sorunlarından kaynaklandığını düşündüğünden dolayı eğitime ihtiyacının olmadığını bildirmektedir. Ancak eğitimin verilmesi gereken, özellikle kayıt tutma ve mera kullanımı konusunda büyük sıkıntıların olduğu görülmektedir.

İşletmelerde görülen beklentiler, frekans değerlerine göre incelendiğinde, anket yapılan işletmelerde frekans değerlerine göre en çok talep edilen iki beklenti destek primlerinin artırılması (%67.3) ve damızlık hayvan temininin sağlanması (%48.6) olmuştur. Ayrıca, Çizelge 8'de de görüldüğü gibi yemin pahalı olması tekli sorunlar içerisinde %18.2'lik oranıyla önemli bir ağırlık oluştururken, kombine sorunların oranlarına yakın değere sahip olması da sorunlar içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Beklentilerde sorunlar gibi tekli ve çoklu kombinasyonlardan oluşmaktadır. Destek priminin yer aldığı, “destek primi+/ kredi/veteriner hizmeti” şeklinde olan ve daha çok maddi beklentiye içeren bu kombinasyon %14 oranıyla en fazla belirtilen seçenek olmuştur.

İşletmecilerin verimi artırmak ve karlı üretim yapmak için, yetiştiricilik bilgisi istemeleri hem tekli hem de çoklu kombinasyonlu seçeneklerde yer almıştır. Frekans değerlerine göre, ilçelerde en fazla beklenti %67.3 oranıyla destek priminin artırılması olmuştur. Bunu sırasıyla, damızlık hayvan temini (%48.6), uygun kredi sağlanması (%35.8), veteriner hizmetinin daha iyi verilmesi (%31.2) izlemektedir. Genel olarak bakıldığında işletmelerin en fazla maddi destek

beklenti içinde oldukları, yetiştiricilikle ilgili teknik bilgi isteyen işletmecilerin oranının sadece %24 olması dikkat çekici bulunmuştur. İlçe bazında incelendiğinde öne çıkan beklentiler; Merkez'deki işletmelerde kredi, Malazgirt ve Hasköy'de damızlık hayvan, Bulanık ve Varto'da destek primi şeklindedir. Korkut ilçesinde ise “damızlık+/teknik bilgi/destek primi”nden oluşan beklenti kombinasyonunda yetiştiricilik bilgisinin yer alması diğer ilçelerden farklılık oluşturmaktadır. Diğer ilçelerde genellikle maddi beklenti yoğunlukta iken, Korkut ilçesinde yetiştiricilikle ilgili teknik bilgi talebinin yer alması dikkat çekici bulunmuştur (Çizelge 9). Konya'da teknik bilgi alan üreticilerin % 29.05'inin Tarım il ve ilçe Müdürlüklerinden, %21.62'sinin özel veterinerlerden, %18.92'sinin tarım teşkilatı ve özel veterinerlerden, %1.35'inin üniversiteden, geriye kalan % 29'luk kısmın ise basın ve diğer kaynaklardan teknik bilgileri aldıkları tespit edilmiştir (Akkuş, 2009).

Diler ve ark. (2017) Narman İlçesi'ndeki sığır yetiştiricilerinin %59'unun teknik bilgi desteği alma gereksinimi duydukları, ancak %41'lik bir kesimin hayvancılıkla ilgili teknik bilgilerini yenileme ve geliştirme ihtiyacı duymadıkları bildirmektedir. Ayrıca, bilgi desteği alan yetiştiriciler ise çoğunlukla (%31) Veteriner Fakültesini tercih etmişlerdir. Benzer şekilde Ünal ve ark. (2013) Niğde İlinde bilgi desteği alanların oranını %66 olarak bildirirken, Koçyiğit ve ark. (2015) yetiştiricilerin %83'ünün teknik bilgi desteği alma gereksinimi duymadıklarını, teknik bilgi desteği alanların ise %58 oranında birlikleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Ağrı ilinde yapılan çalışmada işletmelerin başlıca sorunları hastalıklar (%49.58), pazar (%48.74) ve süt fiyatının düşük olması (1.68) olarak belirtilmiştir (Bakan ve Aydın, 2016). Köseman ve Şeker (2016) çalışmasında işletmecilerin beklentilerinin pazarlama desteği (%32.7), kredi desteği (%29.9), bilgi desteği (%15.5), veterinerlik hizmeti desteği (%14.4) ve damızlık temini desteği (%7.5) şeklinde tespit etmiştir. Şeker ve ark. (2012) Muş ilinde yapmış olduğu çalışmada işletmecilerin öncelikli sorunlarının yem ve yem maddelerinin pahalı olması (%48.7) ve sığırcılığın karlı olmadığı (%28.2) seçeneklerinden oluştuğunu, öncelikli beklentilerinin ise kredi desteği (%42.7) ve veterinerlik hizmeti (%29.1) olduğunu bildirmiştir. Boz (2013) Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yaptığı çalışmada işletmecilerin en önemli sorunlarının yem fiyatlarının yüksek ve hayvancılığa verilen desteklemelerin az olduğunu belirtmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmayla Muş ili ve ilçelerinde süt sığırcılığı işletmelerinin mevcut teknik ve yapısal özellikleri ortaya konulmuştur.

Çizelge 8. İşletmelerde karşılaşılan sorunların mevkiye göre dağılımı

Mevki		Sorunlar**											Diğerleri	Toplam
		Yem pahalı	Destek primi az	Pazarlama	Eğitim	Yem pahalı+ destek az	Yem pahalı+ kredi+ vet. hizmeti	Yem pahalı+ /pazar/eğitim /kaba yem	Yem pahalı+ destek az +/ pazar/vet. hizmeti	Yem pah+des. az + pazar+/kredi/ /vet. hiz./kaba yem	Yem pahalı+/ destek/ kredi/ eğitim /vet. hizmeti/ kaba yem			
Merkez	Adet	2	5	5	0	2	2	0	6	9	17	5	53	
	%	3.8	9.4	9.4	0	3.8	3.8	0	11.3	17	32.1	9.4	100	
Malazgirt	Adet	27	0	0	1	2	2	13	4	9	17	6	81	
	%	33.3	0	0	1.2	2.5	2.5	16	4.9	11.1	21	7.4	100	
Bulanık	Adet	14	4	0	4	11	11	18	8	9	16	9	104	
	%	13.5	3.8	0	3.8	10.6	10.6	17.3	7.7	8.7	15.4	8.7	100	
Hasköy	Adet	4	1	5	0	1	1	1	2	0	3	1	19	
	%	21.1	5.3	26.3	0	5.3	5.3	5.3	10.5	0	15.8	5.3	100	
Korkut	Adet	1	0	0	0	4	0	1	6	5	7	0	24	
	%	4.2	0	0	0	16.7	0	4.2	25.0	20.8	29.2	0.0	100	
Varto	Adet	13	3	0	0	14	0	5	3	9	8	0	55	
	%	23.6	5.5	0	0	25.5	0	9.1	5.5	16.4	14.5	0	100	
Toplam	Adet	61	13	10	5	34	16	38	29	41	68	26	336	
	%	18.2	3.9	3	1.5	10.1	4.8	11.3	8.6	12.8	20.2	7.7	100	

**p<0.01

Çizelge 9. İşletmecilerin beklentilerinin mevkiye göre dağılımı

Mevki		Beklentiler**										Diğerleri	Toplam
		Kredi	Veteriner hizmeti	Damızlık hayvan	Teknik bilgi	Destek primi	Kredi+ diğer	Damızlık+vet. hizmeti+ destek +kredi/tek. bilgi	Damızlık+destek +/kredi/ vet. hizmeti	Damızlık+/te knik bilgi /destek	Destek prim+/ kredi/vet. hizmeti		
Merkez	Adet	10	2	2	0	6	6	3	2	2	8	11	52
	%	19.2	3.8	3.8	0	11.5	11.5	5.8	3.8	3.8	15.4	21.2	100
Malazgirt	Adet	0	1	19	1	11	2	16	6	10	11	4	81
	%	0	1.2	23.5	1.2	13.6	2.5	19.8	7.4	12.3	13.6	4.9	100
Bulanık	Adet	1	3	7	4	24	8	9	13	8	19	8	104
	%	1	2.9	6.7	3.8	23.1	7.7	8.7	12.5	7.7	18.3	7.7	100
Hasköy	Adet	0	1	6	0	2	1	0	1	4	2	2	19
	%	0	5.3	31.6	0	10.5	5.3	0	5.3	21.1	10.5	10.5	100
Korkut	Adet	0	0	2	0	0	1	0	9	11	1	0	24
	%	0	0	8.3	0	0	4.2	0	37.5	45.8	4.2	0.0	100
Varto	Adet	2	0	0	0	25	3	11	3	1	6	4	55
	%	3.6	0	0	0	45.5	5.5	20	5.5	1.8	10.9	7.3	100
Toplam	Adet	13	7	36	5	68	21	39	28	31	47	40	335
	%	3.9	2.1	10.7	1.5	20.3	6.3	11.6	8.4	9.3	14.0	11.9	100

**p<0.01

Muş ilinde büyükbaş süt sığırcılığı yapan yetiştiricilerin ortalama yaşının yüksek olduğu (44.21 yaş) ve buna bağlı olarak da tecrübesinin fazla olduğu (21.22 yıl) anlaşılmaktadır. İşletmecilerin yaş ortalamasının yüksek olması eğitim seviyelerinin de (ilkokul) düşük olmasını desteklemektedir. İşletme sahiplerinin çoğunluğunun kayıt tuttuğu ve hayvanlarının Türkvet'e kayıtlı olduğu belirlenmiştir. İşletme başına düşen hayvan sayısı ortalama olarak 37.54 baş olup bu hayvanların çoğunluğunun melez genotiplerden meydana geldiği ve melez genotipler içerisinde de Simental ırkı kanı taşıyanların daha yaygın olduğu görülmüştür. İşletme sahiplerinin damızlık hayvan ihtiyaçlarını genellikle kendi işletmelerinden sağladığı anlaşılmaktadır. İşletmecilerin çoğunluğu Muş ilinin süt sığırcılığı için uygun olduğunu bildirmiş, uygun değil diyen işletmeciler ise sebebini iklim olarak belirtmişlerdir. İşletmelerde karşılaşılan sorunların başında yem ve kaba yem pahalı olmasının yanında desteğin az olması, veteriner hizmetinin pahalı olması, kaba yem sıkıntısı, eğitim ve kredi gibi sorunların da önemli olduğu anlaşılmıştır. İşletmelerin büyük bölümünün işletme sermayesi sıkıntısı çektikleri ve kendi öz varlıkları ile hayvancılık faaliyetini sürdürdükleri tespit edilmiştir. Bu nedenle, işletme sahiplerinin beklentileri arasında ilk sırada destek priminin artırılması yer almış bunu kredi ve veteriner hizmetlerinin pahalı olması izlemiştir.

Muş ilinde büyükbaş süt sığırcılığı, işletmecilerin eğitim seviyesinin düşük olması ve teknik imkânların yetersizliği nedeniyle genellikle ekstansif olarak yapılmaktadır. Üretimi artırmak için işletmelerin teknik alt yapıları iyileştirilmeli ve verilecek desteklerle eğitim düzeyi yüksek teknik bilgiyle donanımlı gençlerin bu alana teşvik edilmesi sağlanmalıdır. Sığırcılık işletmelerinde kooperatif yapısında örgütlenme tipinin fazla yaygın olmadığı, mevcut kooperatiflerin de genel olarak işlevlerini yerine tam olarak getirmediği ve başarısız oldukları tespit edilmiştir. Yörede yetiştiricilerin çıkarlarını koruyacak yeterli ve etkin bir örgütlenme yapısının olmaması, başta elde edilen ürünlerin değerinde satılması için pazar sıkıntısı olmak üzere birçok konuda yetiştiricileri zor duruma düşürdüğü belirlenmiştir. Bu nedenle il genelinde yetiştiricilerin birlik ya da kooperatif şeklinde örgütlenmelerinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yapılmasında emeği geçen Muş İl Tarım ve Orman Müdürlüğü personellerine teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Akkuş Z, 2009. Konya İlindeki Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Yapısal Özellikleri. SÜ. Fen Bil. Ens., Zootehni ABD, Doktora Tezi, 37s.

- Aksoy A, Güler İO, Terin M 2014. Erzurum ili damızlık sığır yetiştiricileri birliğine üye olan ve olmayan üreticilerin belirli özellikler açısından karşılaştırılması. GOP Ziraat Fakültesi Dergisi, 31(3): 82-90
- Anonim 2018. Hayvancılık İstatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://biruni.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul>(Erişim tarihi: 09.03.2018).
- Bakan Ö, Aydın R 2016. Ağrı İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri. Ziraat Fakültesi Dergisi, 47(2):113-122.
- Bakır G 2002. Van İlindeki Özel Süt Sığırcılığı İşletmelerinde Tercih Edilen Kültür İrkları. YYÜ. Tarım Bilimleri Dergisi, 12(2):11-20.
- Boz İ 2013. Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri. KSÜ. Doğa Bilimleri Dergisi, 16(1):24-32.
- Cochran WG 1977. Sampling techniques (3rd Edition). John Wiley&Sons. New York. https://www.academia.edu/29684662/Cochran_1977_Sampling_Techniques_Third_Edition.pdf. (Erişim: 14.01.2019).
- Çoban O, Laçın E, Sabuncuoğlu N, Genç M 2013. Production and health parameters in cattle herds: A Survey from Eastern Turkey. Journal Animal and Plant Sciences, 23(6):1572-1577.
- Diler A, Güler İO, Aydın R, Yanar M Koçyiğit R 2017. Erzurum ili Narman ilçesi sığırcılık işletmelerinde çiftlik yönetimi ve buzağı yetiştirme uygulamaları. Alın Teri Ziraai Bilimler Dergisi, 32(1):39-45.
- Düzgüneş O, Kesici T, Gürbüz F 1983. İstatistik Metodları I. Ankara Üniv. Ziraat Fak. Yay. 229.
- Erdoğan HM, Çitil M, Güneş V, Saatci M 2004. Dairy cattle farming in Kars district, Turkey: I. Characteristics and production. Turkish J. Veterinary and Animal Sciences, 28(4):735-743.
- Hozman S, Akçay H 2016. Sivas ili damızlık sığır yetiştiricileri birliğine üye süt sığırcılığı işletmelerinin bazı teknik ve ekonomik özellikleri. Tarım ekonomisi dergisi, 22(1): 57-65.
- İldız F 1999. Tokat ili merkez ilçesinde ithal sığır yetiştiren tarım işletmelerinin yapısı. Ankara Üniv. Fen Bil. Ens., Zootehni ABD, Yüksek Lisans Tezi, 77s.
- Kaygısız A, Tümer R, Orhan H, Vanlı Y 2008. Kahramanmaraş Bölgesi Süt Sığırcılık İşletmelerinin Yapısal Özellikleri: 1. Yetiştirme Uygulamaları. SDÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3 (2): 23-31.
- Kaygısız A, Tümer R 2009. Kahramanmaraş İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Yapısal Özellikleri: 2. Barınak Özellikleri. KSÜ Doğa Bilimleri Derg., 12 (1): 40-47.
- Kaygısız A, Tümer R, Orhan H, Vanlı Y 2010. Kahramanmaraş İli Süt Sığırcılık İşletmelerinin Yapısal Özellikleri: 4. İşletmecilerin Sosyal ve Kültürel Durumları. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 41 (1): 39-44.

- Koçyiğit R, Diler A, Yanar M, Güler O, Aydın R, Avcı M 2015. Erzurum İli Hınıs İlçesi sığırcılık işletmelerinin yapısal durumu: Çiftlik yönetimi ve buzağı yetiştirme uygulamaları. Iğdır Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5(4): 85-97.
- Koçyiğit R, Diler, A Yanar, M Güler, O Aydın, R, Avcı M 2016. Süt sığırcılığı işletmelerinde hayvan sağlığı, veteriner sağlık hizmetleri ve yetiştirici memnuniyeti: Erzurum ili Hınıs ilçesi örneği. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi. 3(1): 24–32.
- Köseman A, Şeker İ 2016. Malatya İlinde Sığırcılık İşletmelerinin Mevcut Durumu: I. Yapısal Özellikler. Fırat Üniv. Sağlık Bilimleri Dergisi, 30(1): 5-12.
- Önal AR, Özder M 2008. Edirne İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine Üye İşletmelerin Yapısal Özellikleri. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 5 (2):197-203.
- Öztürk NN 2009. Mardin ilindeki süt sığırcılığı işletmelerinin yapısal özellikleri. SÜ. Fen Bil. Ens., Zootekni ABD, Yüksek Lisans Tezi, 65s.
- Özyürek S, Koçyiğit R, Tüzemen N 2014. Erzincan İlinde süt sığırcılığı yapan işletmelerin yapısal özellikleri: Çayırılı İlçesi örneği. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 11(3):19-26.
- Savaş S, Yenice G 2016. Rize İlinde Yapılan Süt Sığırcılığının Mevcut Durumunun Araştırılması. Atatürk Üniv. Veteriner Bilimleri Dergisi, 11(1):74-83.
- Soysal Mİ, Özder M 2004. Türkiye’de Süt Sığırcılığı Islah Çalışmaları. Hayvancılık Sempozyumu,12-15 Eylül, Kırklareli.
- Şahin K, Gürsoy AK 2016. Iğdır İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Sosyo Ekonomik Yapısı. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, TARGİD 5:118-129.
- Şeker İ, Tasalı H, Güler H2012. Muş ilinde sığır yetiştiriciliği yapılan işletmelerin yapısal özellikleri. FÜ. Sağ. Bil. Vet. Derg., 26(1): 9-16.
- Tilki M, Sarı M, Aydın E, Işık S, Aksoy AR 2013. Kars ili sığır işletmelerinde barınakların mevcut durumu ve yetiştirici talepleri: I. Mevcut durum. Kafkas Üniv. Veteriner Fak. Derg. 19(1):109-116.
- Tugay A, Bakır G 2008. Giresun yöresindeki sığırcılık işletmelerinde kullanılan yem çeşitleri ve hayvan besleme alışkanlıkları. Atatürk Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi,39(2): 231-239.
- Tugay A, Bakır G 2010. Giresun yöresindeki süt sığırcılığı işletmelerinin yapısal özellikleri. Atatürk Üniv. Ziraat FakültesiDergisi,40(1):37-47.
- Ünalın A, Serbester U, Çınar M, Ceyhan A, Akyol E, Şekeroğlu A, Erdem T, Yılmaz S 2013. Niğde İli süt sığırcılığı işletmelerinin mevcut durumu, başlıca sorunları ve çözüm önerileri. Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1 (2): 67-72.
- Yamane T 2006. Temel örnekleme yöntemleri. (Çeviri: Esin A, Bakır MA, Aydın C, Güzbüzel E.) Literatür Yayınları: 53, İstanbul, 411.